

Přemysl Otakar II. a Praha

DOBROSLAV LÍBAL

Výročí úmrtí krále Karla připomíná tragickou událost o sto let starší, hrdinný konec krále Přemysla Otakara II. v bitvě na Moravském poli, na den sv. Rufa 26. srpna 1278. Byl to Karlův přímý předek a současně i tvůrce velké sídelní přeměny naší země, jejíž organismus doplnil Karel přebohatým obsahem architektonickým.

Přemyslova postava byla již od jeho doby předmětem nejprotichůdnějšího hodnocení a rozporná se jeví vlastně podnes. Způsobuje to zpravidla toliko dílčí, neúplný pohled na celkový profil jeho složité a pohnuté životní dráhy. Pokusme se oprostit od předsudků a zaujetí dřívějších generací a stručně nastínit rysy Přemyslovy vlády.¹

Byl to po Boleslavovi druhý Přemyslovec, který vytvořil velký střeoevropský stát. Jeho zahraničně politické plány sledovaly ovšem daleko vyšší cíle. Nejvýznamnější byl program obnovení tradice Velkomoravské říše, vyjádřený snahou o připojení Slovenska k Českému státu. Prokázal to V. Chaloupecký v rozsáhlé studii,² jež kupodivu nepřibrala ku pomoci argumenty historicko-sídelní, působící podnes živě a přesvědčivě. Již v roce 1257 založil král Přemysl na důležitém přechodu řeky Moravy město Hradiště, nazvané tehdy Nový Velehrad. Stalo se tak nástupcem a pokračovatelem hlavního střediska někdejší Velkomoravské říše, na jehož území vzniklo. Dva další Přemyslovy městské podniky měly již vyhraněný ofenzivní ráz. V roce 1268 založil přímo na uherské hranici Mar-

chegg, nejrozsáhlejší z lokačních měst rakouských, o čtyři léta později následoval na Moravě Uherský Brod, rovněž největší z četných městských založení Přemysla Otakara II. v českých zemích. Obě města, za Přemyslova života nedosídlená, měla nepochybně především funkci výpadových základen proti Uhrám.

Hlavní a nejčastější kritika Přemyslovy vlády postihovala tak zvanou kolonizaci a s ní související částečné poněmčení většiny měst i některých okrajových území. Podivuhodný historický protiklad zformoval však Přemysla jako prvního a současně nejvýznamnějšího českého panovníka, který bojoval uvědoměle s německým šovinismem. Přemysl se v této souvislosti projevil i jako cílevědomý hlasatel vzájemnosti slovanské, zvláště česko-polské. Oba rysy v rámci druhé poloviny 13. století vysoce nadčasově naléhavě vyžadují soudobé historické zhodnocení.

Samostatnou, skutečně královskou, evropskou politiku Přemyslovu umožnil hluboký ekonomický i společenský převrat. Právě v desetiletích jeho vlády vyvrcholil u nás masový přechod k peněžní formě feudální renty, který uvolnil zcela mimořádný rozvoj dosud skrytých a utajených ekonomických sil. Přemysl se ani na okamžik nedostal do jejich vleku, ale naopak mistrovsky je ovládl a řídil. Nejdůležitějším a nejtrvalejším výsledkem tohoto procesu je dotvoření sídelního organismu naší země, který vlastně přetrval bez valných změn až



Náhrobek Přemysla Otakara II. ve Svatovítské katedrále, po 1373 (snímek J. Janatková)

do poloviny minulého století a představuje podnes základ vývoje většiny měst a mnoha vesnic. Uvedl jsem již dříve,³ že Přemyslova městská lokační politika nebyla výsledkem více či méně pasivního reagování na vytvářené situace, ale měla za základ velkolepý, předem promyšlený systém, podmíněný strategicky, politicky a ekonomicky.

Historické písemné prameny dokládající nastíněný velkolepý urbanistický děj jsou zcela kusé a nesoustavné, neumožňují samy o sobě ani dílčí představu monumentální organizace, jež sídelní přerod vytvořila. Hlavním a jediným opravdovým pramenem jsou stovky sídel, měst, městeček a vesnic, jejichž rozvoj koření v době Otakarově.⁴ Svědčí současně o nezbytné existenci relativně náročného řídicího organizačního aparátu, jehož vedoucím střediskem byla zcela jistě Praha. Dospíváme k nejdůležitějšímu momentu vztahu Přemysla Otakara II. a Prahy. V jeho době se Praha stala poprvé vůbec opravdovým hlavním městem velkého středoevropského státu, místem, do něhož se sbíhala jemná vlákna složité mezinárodní politiky. Praha byla za Přemysla sídlem pevně formované ústřední vlády, jež řídila i soudobý ekonomický, politický a společenský přerod, charakterizující nástup vrcholného feudalismu.



Dochované, vlastně jen nepatrné fragmenty druhdy jistě mimořádně rozsáhlého listinného materiálu naznačují, že Přemyslův úřední aparát pracoval rychle, výkonně a vysoce účelně. Například předpisy o způsobu opevnění některých měst udivují podnes technickou přesností svého obsahu. Ani tento úsek Přemyslova vládního působení nebyl dosud řádně ohodnocen. Vynikal nesporně vysoko nad úroveň administrativy vrcholného středověku. Pokrokovost a účinnost Přemyslovy správy měla ovšem současně stinné stránky a důsledky.

Centrální řízení se nevyhnutelně dostalo do konfliktů s nově zrozenou třídou ekonomicky a politicky sílících feudálů, jejíž odpor způsobil nakonec Přemyslův pád a současně i zánik jeho velkého středoevropského státního útvaru.

Svým krvavým koncem se postava Přemyslova pronikavě liší od jeho o sto let později zemřelého potomka, jehož odchod provázal soustředěný lesk královského i císařského majestátu. Tato skutečnost nezmenšuje však Přemyslovu lidskou velikost. Patří k nejskvělejším osobnostem evropských, ba světových dějin. Se ctí obstál i v soudu svého vrstevníka, nejvýznamnějšího básníka středověku Danta Alighieriho.

Královská postava Přemysla Otakara II. se dosud ostře rýsuje na pozadí Prahy, která se teprve za jeho vlády proměnila ve skutečnou hlavu království.

*Lev z náhrobku Přemysla Otakara II., po 1373.
(snímek J. Janatková)*

- ¹ S ušlechtilým humanismem hodnotí a analyzuje Přemysla Palacký, F., Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě II. Praha 1875, s. 158 n. Ve srovnání s Palackým působí závěry Šustovy, České dějiny II. Praha 1935, s. 276 n., značně střízlivě a opatrně.
- ² Chaloupecký, V., Uherská politika Přemysla Otakara II. Od pravěku k dnešku I. Praha 1930, s. 130 n. Závěr Chaloupeckého zpochybňuje bez plného opodstatnění Šusta, J., České dějiny II. Praha 1935, s. 45 n.
- ³ Líbal, D., Starobylá města v Československu. Praha 1970, s. 10.
- ⁴ Systematické bádání o sídelní struktuře Čech a Moravy i jejím vývoji v průběhu staletí nedospělo u nás kupodivu ani do počátečních stadií. Jeho výsledky v budoucnu nepochybně ještě podstatně rozšíří poznání o rozhodujícím Přemyslově významu při tvorbě obrazu naší země.